

„Глас Црногорца“ излази према едукативној потреби — у три мјесеца, на шест мјесеци — три франка за Француску; шест франка за све друге земље. Адреса за све што се тиче дјела: Journal officiel du Montenegro, Neuilly-sur-Seine, rue Ancelle.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

LA VOIX DE MONTENEGRO

Службени орган Краљевине Црне Горе

Journal Officiel du Royaume de Montenegro

Voix de Montenegro (Glasce Tzernogro) parait suivant exigences du ser...
On s'abonne au bureau du Journal officiel du Montenegro, à Neuilly-sur-Seine, rue Ancelle (France).
Prix de l'abonnement pour six mois: pour la France: 3 fr. — pour l'Étranger: 6 fr.

Неја код Париза, 5. априла 1919.

Neuilly-sur-Seine le 18. avril 1919.

СЛУЖБЕНИ ДИО

М П

НИКОЛА I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

На приједлог нашег Министра Војног, а на основу, члана 125. Закона о устројству војске,

производимо у чин бригадира Андрију Раичевића, досадашњег командира, в. д. спуске бригаде, са старјенинством од 29. децембра 1915., и постављамо га за команданта II. дивизије.

Неја код Париза,
19. марта (1. априла) 1919.

НИКОЛА с. р.

Министар Војин

Бригадир М. Вучинић с. р.

М П

НИКОЛА I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

На приједлог нашег Министра Војног,

постављамо д-ра Војислара Јоветића за војно-грађанског чиновника II класе, са старјенинством од 16. јуна 1918.

Неја код Париза,
19. марта (1. априла) 1919.

НИКОЛА с. р.

Министар Војин

Бригадир М. Вучинић с. р.

М П

НИКОЛА I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

На приједлог нашег Министра Војног,

постављамо досадашњег санитарског потпоручника Радована Делића за војно-грађанског чиновника III класе, са старјенинством од 1. јануара 1919.

Неја код Париза,
19. марта (1. априла) 1919.

НИКОЛА с. р.

Министар Војин

Бригадир М. Вучинић с. р.

М П

НИКОЛА I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

На приједлог нашег Министра Војног,

постављамо Васу II. Мартиновића за војно-грађанског чиновника IV. класе.

Неја код Париза,
19. марта (1. априла) 1919.

НИКОЛА с. р.

Министар Војин

Бригадир М. Вучинић с. р.

НЕСЛУЖБЕНИ ДИО

ДВОРСКЕ И ДИПЛОМАТСКЕ ВИЈЕСТИ

— Њихова Величанства Краљ Господар и Краљица примили се извјешће да су Њ. Ц. Височанства руски Велики Кијажеви Никола Николајевић и Петар Николајевић, са својим супругама, Великим Кијажинама Станом и Милицом, и са својом дјецом, отицали из Крима и да су здраво стигли у Цариград.

СКАДАР И -- „НАРОДНА НЕВОЉА“

Црна Гора, оснивајући своја милоборјана и непобитна прва Скардар, тражила је пред Конференцијом мира, да Скардар припадне Црној Гори. Данашња црногорска Влада, учинивши тај корак, остала је и у том питању вјерна свагдашњим тежњама Црне Горе и Српства, као што је била непоколебљива и у свима другим питањима, кадгод се тичало опште народне ствари.

За Скардаром је ових дана, тобож пропагандала и „Народна Невоља“, орган Јанка и Андрије и осталих интомаца диспозиционог фонда Пашићева.

О, лицемјери и издајници своје отаџбине, какав цинизам и политички неморал огледа се у тим вашим крокодилским сузама! Зар ви, да говорите о општим српским интересима, па још и о Скардару!... Ви, који сте за рачун динара варугивали све наше светиње, рушили државне интересе и вриједали животна народна права, не штедећи нита више ни пале жртве наших витезова око Скардара.

Кад је 1912. Црна Гора прибирала сву снагу да свети Косово и да главни ударни војнички објект буде Скардар, тада је та уста сорта људи интригала и предузимала је кораке, да разним машинацијама, па и поповним завјерама, збуни ондашњу Владу у њеним великим намјерама, те да тако омете акцију противу Турске. Томе се не треба чудити, јер је та уста категорија још и раније радила за рачун Младотурка, пријатеља Беча: с њима стојала у вези, код њих утицала и заштите налазила и од њих наре добијала, само да ремети унутрашњи мир своје отаџбине. Нимало их није бунило то, што су баш Младотурци били они, који су били прегли да, по рецепту из Беча, потпуно униште наш елемент у Старој Србији и Македонији.

У најтежим часовима војних операција око Скардара, кад је мања војска опсиједала већу, ти исти плаћеници агитовали су кроз црногорску војску: да Скардар не може никад бити црногорски! То су чинили само зато да убију дух код војске и да поремете њену дисциплину. Ово они чинише прије него што се је Аустрија била изјаснила противу нашег заузећа Скардара. Каква досљедност у везама између њих и Беча!

Кад се, сагласно војној конвенцији, Србијанска војска придружила црногорској војсци око Скардара, тада су опет ти исти елементи све могуће чинили, да Пашића увјере да би прави злочин био, ако би се акцијом србијанске војске омогућило да Црна Гора посједне Скардар, јер да би тијем, Црна Гора добила и војнички, и економски и политички, дочим је, према њиховом плану Црна Гора требала из балканског рата да изиђе политички и војнички омаљована, а економски ослабљена. То би, без Скардара, довело и било. Пашић је саслушао и послушао савјете чим се радило о пронасти Црне Горе, без обзира на то, што, без Скардара, губи и Српство, те је и наредно да србијанска војска напусти опсаду Скардара, у нади, да ће се црногорска војска услед тога деморалисати и да неће бити у стању Скардар заузети. На глас те издајничке одлуке званичне Србије, ликовали су сви исти данашњи изроди и Пашићевци плаћеници.

Црногорска је војска са презрењем погледала на ту издају и у лавовском палету аграрна је Скардар у своје јуначке мишице.

Доцније, тај исти Пашић, кад је чуо да је Скардар ипак у црногорским рукама, сложио се био с Аустријом да га Црна Гора изгуби, јер је у денешнама давао своје савјете, да тобож «интереси Српства» налажу да Црна Гора напусти Скардар.

И данас, Црна Гора је тужна срца напустила Скардар.

Ни званична Црна Гора ни црногорски народ, ни њена војска нијесу се на ову злурадост званичне Србије и њених агената освртали, него, кад су Бугари напали Србију, Црногорци су поћели на бојишта македонска и хрватска су се и кривили све док непријатељ није био потучен. Зар није могла и Црна Гора рећи: «интереси Српства налажу нам да не реметимо одношаје пријатељства и савеза с Бугарима»? Не, јер патриотски и широки морал Црне Горе то није дозвољавао. То би била издаја, а Црна Гора никад није знала за издају у својој историји, ма да је тако често у прошлости издавана од Србије у најтежим часовима.

Оставите ви, лизиксахани, питања Скардарско: то је ствар Црне Горе и њеног народа. Ми знамо да ви ни у том послу немате искренности, него мислите да и то питање употребите у демагошку агитацију, јер предобро знате колико црногорском народу на срцу лежи судбина Скардара.

Да сте лицемјери, то је баш ових дана посвједочио ваш газда Н. Пашић, кад је, у име Србије, пристао на Лондонску Конференцију, и тиме се одрекао нашег Скардара. Тај ваш издајнички рад био је увијек досљедан. Зар није тај исти Н. Пашић, односно званична Србија била и противу тога, да велика трансбалканска жељезница ни у ком случају не пређе преко Црне Горе за Вар, него је свима средствима борбе се за то да изиђе на неко пристапниште у Арбанији — само да Црна Гора тијем буде уназађена економски. Али здрава свијест нашег народа провидјела је ко му о глави ради, те ће се стално с вама разрачунавати. То ће те убрзо осјетити на себи. Близу вам је дванаести час!

РИЈЕЧ

ЈЕДНОГ ПОШТЕНОГ ПОЛИТИЧАРА
У СРБИЈИ

Дошао нам је до руку пренис говора који је у Београду, у тајној сједници радикалног клуба, приликом повратка у домовину народних посланика, одржао Ђорђе Брачичић, народни посланик и председник Народне Скупштине у Србији.

Мада овај говор првобитно можда и није био одређен за широку јавност, ми налазимо да га данас треба објавити: у њему је толико оног правог, старог, поштеног, братског и српског (не само «србијанског») родољубља и политичке увиђавности, да наша публика треба да увиди и да се увјери да Пашићизам и његово помамно радикалско династијаштво није отровало све људе у Србији. Увјерени смо да нам се неће замјерити, што објављујемо оно, што заслужује да буде објављено пред цијелом Југославијом:

Господо и браћо,

Мнозина међу мојим пријатељима ви-

ше пута покушаваху да ме скрену с пута којим сам кренуо, као дисидент (одметник) од радикалне странке. Они то учинише, претпостављајући да ми, дисиденту, немамо право да у Србији створимо једну нову странку, као што намјеравамо учинити, и да немамо право напустити Николу Пашића и присталице му. Њих узнемирује то, што сам ја именован за предједника Народне Скупштине, те бих могао много утицати на партију коју сам недавно створио, и да би тако сваког дана задобијао све више присталица.

Констатујем, с болом у души, да су се они у том преварили, јер г. Пашић има још много и много пријатеља, жестоких брањалаца, ма да ствар, коју бране, није врло добра. Ево, зашто ствар није добра.

Политика г. Пашића је на рђаву путу. Грешке, које су починили он и другови му — историја ће показати и осудити те грешке, — не могу се поправити, настави ли се и даље оним путем којим је наша влада, у зао час, кренула данас.

Г. Пашић изјавио је ту недавно, да Црна Гора има бити присаједињена Србији, хтјела — нехтјела, по сваку цијену, ма и по цијену своје династије. Дале, г. Пашић је тврдио и то, да нам је потребита цијела Далмација и њено приморје, тако и анексија Босне и Херцеговине, Баната и Славоније, а исто тако и анексија сјеверне Арбаније. Васколика та земља има бити савршено уједињена, и то по сваку цијену, јер ипаче, као што вели г. Пашић, «нећемо се моћи одржати ни ми, ни наша партија, ни наша династија.»

Како је дошло до таквог стања и који му је узрок?

Узрок таквом стању јесте у нашој прошлости која нам је пуна грешака; узрок је у незнању и у неспособности владе која се руководила рђавом политиком а која се не може нама приписати.

Ни најмање нам не иде у рачун то, да са својом најрођенијом браћом Црногорцима будемо у неселози; а још мање можемо захтијевати да их присилимо да нам се присаједине само ради празних снова који се не дају остварити.

Што се тиче Италије, нека ми буде допуштено да, у име својих партијских једномисленика, речем то, да сам ја противан присилном присаједињењу које год било покрајине, ако због тога присаједињена морамо губити пријатељство Италије било на економском било на политичком пољу; нећу ни да помислим то, да је Италија, током читавих столећа, уживала у цијелом свијету огроман углед, као ни то, да би нам сваки неспоразум с Италијом наноси ништа друго до вјечите сукобе са добрим сусједом. — Узгред буди речено, требало би да наша дипломатија пружи какве стварне доказе о томе да су те покрајине биле у нашем посједу. Ја сумнам да је наша дипломатија у стању то учинити.

Г. Пашић изјављује да ће династија доћи у опасност, ако се те тежње не остваре, да ће народ бити очаран сјајном будућношћу која му се отвара и крупним успјесима на које рачуна. Те изјаве г. Пашића изгледају нам подозриве, а ви знате зашто. Треба ли династији поуздан ослоп који ће ју одржати, треба ли потражити другим путем, не овим.

Оно што је претрпјела наша јуначка војска и наш несрећни народ, то се не да збрисати потезом пера, нити се то може заборавити. Што је био узрок рату, о томе нема право да суди нико други до народ.

У тајним сједницама пребацују нам непрестано, мени и мојим пријатељима, и то, да чинимо истрагу односно оних милиона, намијених потпуно србијанских избјеглица. То је истина. Истина је

да с том истрагом нећемо прекинути прије но могамо у јавности изићи све што се око тога одиграло, — јер наше јадне изобљегне убија јад и глад. Они се стидно жале, нико не помаже, да залуду моле, да грубо избацују из ваи не би ли их што прије трели. Ми добро знамо да су нам Савезници давали свега и свачега да поможемо и да плаћамо своју војску и своје чиновништво. Ако је истина оно, о чему се толико говори, да их има и таквих који су се тим сиротињским избјегличким парача обогатили, нека их све повјешају. Без суда и пресуде!

Ја и моји пријатељи нећемо сукоба с браћом Црногорцима, ни с добрим пријатељима и савезницима Италијанцима! — Италија нам је сусјед; пријатељство тога благородног народа нама је потребно и ваља нам га добро чувати. Ако Црногорци не хоће да нам се присаједине, треба им пуштити на вољу. Нека свако живи, како му је драго, — ма и по цијену цијеле стране г. Пашинџа и његових другова, па ма и по цијену и саме династије!

Понављам да сам одсудно противан свему што се чини противу краљевског дома црногорског. Ако је да му се суди, нека му суди народ црногорски. Италија, пак, јесте велика сила, чије нам пријатељство може бити само од користи. Ма да се г. Пашинџа, као што нам је познато, непријатељски држи према влади Италије и влади Црне Горе, као и према двору италијанском и двору црногорском, то његово држање није за нас ни у чему обавезно. Премајало би било, најбратаки-је двије државе доводити у сукоб због несугласица међу двијема династијама, црногорском и србијанском.

Ето у том лежи цијела ствар. У том питању разлика се политика г. Пашинџа и његових партиских пријатеља од политике моје и мојих пријатеља. Због те разлике, ја нећу никад пристати уз њихову политику, погрешну и кобну.

Што рекох данас, то ћу, утреба ли, поновити и пред лицем цијелога народа, како пред Народном Скупштином тако и пред Великом Народном Скупштином.

КАКО ЈЕ У ХРВАТскоЈ

Ма да се кроз Савезничку штампу већ доста говори о систему и режиму који је Пашинџева влада завела по југословенским земљама, нарочито у Хрватској, ми се ипак нијесмо досад обзирали на све те вијести. Међутим, ово што се дешава у најновије доба, не може се више преглутати, јер то што се чини по Хрватској, то се исто спрема и Црној Гори...

Саопштавамо изјаву чувеног хрватског политичара Стјепана Радића, члана хрватског Сабора и председника селачке странке. Радић је данас у тавници, на које је недавно, ризикујући свој живот упутио очајан апел Конференцији Мира у Паризу.

Изјава Радићева гласи:

«Да би се могло судити о политичкој ситуацији у Хрватској и да би се доцније одлуке које одговарају нашим интересима оштрије, искрено и трајног мира, а у сагласности са животним интересима хрватског народа, треба имати јасан и тачан појам о насиљу Србијанаца по Хрватској, о негнском карактеру Хрватске, о снази и развоју републиканског покрета, о јачини и обиму хрватске селачке народне странке, и о најпрактичнијем и најправеднијем начину како да се ријешу југословенско питање.

Да проговоримо најрије о насиљу које данас по Хрватској врши данашња србијанска влада.

Србијанци свакако желе да Европа и цео свијет вјерује да су Бугари заиста починили злоступства над Србима у Мађарској од 1915. до 1918. Међутим Срби чине то исто по Босни и Хрватској; то њихово безаконје је тим одвратније и непојављивије, што Србијанци све издају за ослободилоце свих Југословена од мађарско-немачког јарма. Ужас ових злочинаста, која су у исти мах и једна огромна и олујна и чка погрешка, састоји се у ријечи: батина! Србијанска влада бије батинам нарочито оне који се кажу републиканцима, и који се не наражавају са довољно поштовања о србијанском режиму који је бруталном силом наметнут Хрватској и Босни. Доказ о томе је приложено писмо које је својеручно писао Никола Витез, хрватски селак из Северина, код Бјеловара, а потписала га два свје-

дока. Овај доказ је тим јачи, што нам он показује сву душу просвијешћеног демократизма и републиканства хрватског.

Приложеном чланак, под насловом «Двадесет и пет» (т. ј. 25 удараца батинам) јест још јачи доказ златосној пословици: «Бају ме, а не даду ми ни да плашем!»

По овом питању нема и не може бити споразума. Остваривати «ослобођење» и «народно уједињење» батинама, то је огромна већина хрватског народа одбила највећом жестином. Кад би, несрећом, међународни мјеродавни фактори признали и одобрили такво уједињење, то би у Хрватској изазвало општи устанак, под девизом: «Боље и умријети него насти под режим гори од турскога!» Случајеви да се и цивилизованост бије батинама веома су учестили готово у свим деловима Хрватске, заузимајући крајеве које је заповјела италијанска војска; с обзиром на то, што батинање забрањују не само Хрватски кривични закон (особан закон од 1872. г.) и с обзиром на то, што је то веома одвратно хрватским обичајима, као најсрамнија и најнечовјечнија казна, цијело становништво Хрватске је мишљено; ако у ово вријеме кад на Конференцији мира овлађују западне идеје о цивилизацији, о свјесној слободи, о праву које посвећује савјест цивилизованих народа, зар се онда може један народ који има хиљадугодишњу западњачку културу, народ који има несломљиву жељу за слободом, за својим правом, и за независним политичким животом, — једном простом варљом лиши свих човјечанских права, а да Конгресу мира не затражи од краљевске олигархије какву год консултацију (саветовање) тог народа? Ако је то могуће, онда хрватском народу не преостаје ништа друго до то, да општим устанком обрати на себе пажњу и да изазове праведан суд великих западних демократија.

У Загребу, пријестоници Хрватске, 22. марта 1919.

Стјепан Радић, члан Хрватског Сабора, председник хрватске народне селачке странке.

ИЗ СТРАНЕ ШТАМПЕ

Париски часопис **Bulletin des Etrangers Amis de la France** од 1. априла доноси чланак д-ра Н. Шоћа, црногорског министра Правде, под насловом: **Le Monténégro Libre**. Из тога чланка преводимо евришета:

Узимо, за часак, у историју балканских земаља. Она ће нас поучити што треба чинити да влада слога, а што чинити да влада неслога. Није ли индивидуализам црта нашег народног карактера? Свака тежња за хегемонијом била нам је увијек кобна. Сваки такав покушај имао је неуспјеха. Угњетени се увијек сложе, те, сложни, вада су сломили и угњетаче и империјализам одакле је год потицао и под којом се год формом јављао.

Централизам убија индивидуализам и постаје права казна кад дође у руке необузданих елемената. Индиректно он спрјечава напредак и цивилизацију. У наше доба, потребно је да се развија индивидуализам јер без њега пропада свака иницијатива. То захтијева хуманост. Без тога би цео људски живот постао материјалистичан. Одијемо преху екултуру, ми хоћемо цивилизацију. Наш словенски дух наклонен је идеализму. Ми треба да га негујемо, и да одклањамо све што би сметало нашој будућности. Ми добро знамо значај капитализма. Желимо да се нам послужимо при обнови опустошене земље, али не ћемо да под теретом злата пропадају наши најбољи животни интереси. Нећемо да нас извјештачне комбинације спрече у наше право пута. Централизам, који нам хоће да наметне једна, застарала партија, потпомогнута иностранством, био би можда за неко вријеме користан изјесним капиталистима. Ти капиталисти имали би једну централистичку владу која би се наметнула широким масама народним. У часу кад се брани слобода народа противу сваког угњетавана, онаја се на савјесном југу један веома опасан покрет, покрет који је уперен, ни мање ни више, но противу слободе.

Ако нас спрјече саг. захваљујући капиталу, у рукама милитаристичким, ми ћемо и опет бити угњетани.

Сјећам се оне приче Толстојеве гдје је ријеч о селаци који је требао обићи велик пут на да постане богат. Селак је ишао, уморан, сломљен, и, кад је дошао до циља, он није више имао снаге. Добио је обћану богатство, али је умро. Хоћемо да живимо, и због тога се боримо противу нових окова.

Купују је час побједе. Француска је добила свој Алаз и Лорен. Што ће се дати Црној Гори? Живот или смрт? Ако се је жртвовала за своју браћу, зар она нема права на живот? Она треба слободно да располаже својом судбом. Прије свега треба да буде рестаурирана. То су јој гарантовали Савезници у условима мира, исто као и Белији и Србији. Ми чекамо остварење тог обећања. Мајка

отаџбина треба да прими патраг своју расету дјецу. Њени синови сами ће се споразумјети о оном што им треба учинити у спољним и унутрашњим односима њихове земље. Они имају свој парламент. Сваки грађанин, и богати и сиромаш, има право гласа. Сви ти гласови одређује судбину земље. Оно што хоћемо, јесте то да земљорадник има исто право као и онај који управља земљом. Наш устав нам гарантује то право. Нема гласања међу «бјоцима», парача и љубима!»

«Живијела Србија!» не тресон да зајави «Смрт Црној Гори!»

Како у својој прошлости тако и у модерним државним формама, имамо доста пријера за братски рад и слогу међу земаљама.

Црна Гора може живјети у заједници са Јужним Словенима.

Ми уједињење схваћамо на основу једнакости, тако да сваки члан оцува своје право и своје дужности. Нећемо «свајера» ни господитине, нећемо раје ни олигархије, нећемо капарства ни завојеваче!

Ништа не стоји на путу да Црна Гора оцува свој индивидуалитет. Слободна је била вјекovima, и свијет јој се дивно слободно. Црна Гора и треба и хоће да остане слободна.

Србија — исто као и Црна Гора — не треба да се носи мједима завојевачким. Својинити мир свјетски, мир праведан, треба да влада у нашој земљи, у нашој савјести. Нема би се у досадашњем паклу балканском једном зацарила братска слога. Заједница балканска, слога Словенства, владавина међу браћом у миру, — то нека су нам главне идеје данас, на почетку једног новог доба.

Војвода Ђуро Церовић, син чувенога војводе Новице Церовића, објавио је у «Смрти Смила-аге Ченгића» Умро је у Никшићу у 70. години. Био је од природе веома разборит и интелегентан човјек. Повјерљиви су му разни послови државни. Био је неко вријеме министар Финансија, а затим, дуго година, председник старог Великог Суда. Када је 1902. изведена позната судска реформа био је, са осталим члановима Великог Суда, недовољан. Био је ошан и за народног посланика у Скупштини, која је примила Устав. — Јака му земља!

Мило Церовић, народни посланик. Једновремено кад и отац му, војвода Ђуро Церовић, умро је у Никшићу, у 46. години и његов син Мило, народни посланик. Пок. Мило свршио је војне школе у Италији. Служио је као ординар, затим ађутант Њ. В. Краља, те кад маршал Двора. Пошаљених година одао се био трговини и држао је своју радњу у Никшићу. Пошљеник избора био је изабран за председника вароши Никшића. — Ејча! му помен.

На путу за своју несрећну отаџбину, коју обожаваше и за коју живљаше, преминуо је у Риму, од грипе, у најдешњем цијету младости, **Радоје Турчиновић**, матурант, родом с Чева. — Наоружан осјећањем правичности, љубави према истини и домовини, био је један од оних омладинаца који су устали у борбу за праву и праву наше драге Црне Горе, на коју њени дотадашњи «државници» а данашњи страни најамници, бјеху злочиначки дигли руку. Ко се не сјећа његових чланака, које је, као јак срцеке гимназије у Босни-у, писао противу Пашинџевих злочина према Црној Гори и против издајника Радовића? «Ти биједници из црне банде», писаше Турчиновић, «синад нијесу били демократе, нити ишад могу бити, јер нијесу интелегентни, немају воље, немају својег ја, и зато су били и биће слуге и присталице свачије, служили су сваком режиму и увијек о-портунистички. Увијек су били егонете и материјалисте. За њих ништа није постојао ни народ ни народна воља, ни интереси сем њихових личних. Они су увијек били полтрони а никад народни борци. Ето зато је њихова пропашта туберкулозна. Они хоће само да преваре, да подвале, да поткупе, и то, све под фирмом народних интереса. Они су без здрава расуђивања, без карактера; њихова је пропашта срамна и издајничка. Код њих нема ни трунке искренности ни човјечности. Али неће још дуго!»

Црна Гора, најзгодност, није, осим часних изузетака, имала праве интелегенције. Било је доста људи који се тим именом називаху, и који су чак и школе свршили, али то бјеху падријаци. Стреховито тешије прилике у којима се школовала наша омладина, доцније је резултате противне оним које школа треба да допесе. Нарочито Биоград био је кобан у том догледу: дао нам је карактере махом деструктивне, или, због моралне и физичне изуровнености, пасивне. Црногорска омладина, пак, научила је у Београду још и иницијативе, презирати и мрзити све што је црногорско; ту мржњу су нашој дјецу у Београду нарочито и с пљаном улијевали мјеродавни кругови.

Отуд, у очима те данашње интелегенције, више вриједи и најпростији србијански «брат» него најзаслужнији Црногорац из прошлости и садашности. Кад би се по тој и таквој интелегенцији, по неким нашим «генералима» и државницима (којима је сав национални идеал био у што већој мјери морала мјерити будучност Црне Горе, ми бисмо горко морали заплаћати. Срећом, имамо ми, вако мало, још своје праве интелегенције, или, што је још важније, имамо ми своје селачке, и црпимо један, већ сада знатан дио омладине која ће нам дати праву интелегенцију. Селак је створио Црну Гору; он је, први, устао у Америци да ју пером у руци, брани од нових јачинара, а данас с пушком у руци он брани право своје земље. Исто је то уједино и велико право омладине, — оне омладине коју с пута Правде и Истине не могуће скренути ни пријетња, ни индигнације, ни нових Пашинџевих спрега које јој преху најчаробнију «националистичку» цијесму, — не могуће је заустити нити је патјерати да се одрекне највећег мученика, своје Мајке Отаџбине. Не, та омладина је остала непоколебљива, — вољела је Црну Гору пада све а преко ње Српство и Југословенство. Зар је то грџе? Не чине ли то исто и Далматинци, Хрвати, Војвођани? Није ли то посве природно? За Црногорце има Српство и Југословенство тек онда свог узвишеног чара кад га гледамо са слободног Ловћена, Кома и Дурмитора. О, да невољоватне подлости продајних лицемјера који се не стиђете рећи, написати и потписати: «Ми нећемо наш а права, ми нећемо наше слободу, већ хоћемо да се покоравамо Србијанцима!»

Љубав према Отаџбини, исто право и цена част изнад свега! — то није на барјаку наше омладине, наше праве омладине. Тој омладини припадаше пок. Радоје, који је писао: «Што је лепше него борити се за своју отаџбину? Што је лепше и узвишеније од жртве коју приносимо свом народу, његову добру и његову праву? ...» — и стога је он био вољен и поштован од свакога, осим оних наших непријатеља и издајника који су својим братоубиљачким радом, догјерали мржњу докле да србијански свештеник у Риму није хтио онојати мртво тијело овог младог Црногорца. Стога ми данас некрено, нежно и братски олаккујемо његову прерану смрт, која нам је превелик губитак.

Кодико би се наших «генерала» наших «државника», којима је Црна Гора дала све и учинила све, — колицина би се од тих полу-ишмени каплари, који се у политичком врлогу отимаху о министарске столице (само да би се у згодном часу могли што скупије продати) морала стићи пред отменом и патриотизмом младога студента Турчиновића. Отаџбини, они људи бјеху оно твоје «ало домаће», којег се највише бојао велики твој pjesnik. Да не бјеше таквих народа, не би се Пашинџеви полу-бугарски каплари и политички могли, ма да само за један час, ширити по твојој слободној земљи и киндрати над тобом гњев својих теса. Међу нашим управљачима био је премного људи који слабо знаху што је жртва за оште добро, — људи, који сваки успјех приписиваху себи, а другог само неуспјех. — људи без ширег погледа, којима се цео ум ограничаваша на «текуће послове и акта» која им је архивар водило, и који губљаху дане у ивтригама и инваширању мањих, без идеала, без воље. Ти људи су доприијели да земљу данас тишти насиље братоубиљачке београдске олигархије. Турчиновић је био у вољу оних који хтједоше ослободити земљу од тих слабина; бјеше ријешен да, на живот и смрт, брани част и право своје родне груде. — И кад не би било такве челик-омладине и оних државника у њувој који су дравау створили и одбрањили, што би нам била земља! Она би нам пудла будућност, подигнуто на сузана, патњама страдању и жртвима, а ми, у часу побједе као да би јој рекли: Не, нијесмо да будемо слободни, већ да будемо рабови.

Дана ти земља и почивај мирно, јуначки сине честите куће Турчиновића! Париз, на Балканскојсти, В. М.

— Илија Рашиновић јавља свима српцима и пријатељима да је примио вијест из Црне Горе да су, септембра пр. г. преминули мајка му **Стаге** и брат му **Митар** који сва себе сестини, оловину са двоје децево дјече. У исти мах захвали је свима пријатељима који су му у великој тули изјавили своје саучешће и тијем његову велику тугу олакшали — Јака им земља

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

«**Б**е су **Божо** и **Душан В. Угњевски** родом из Никшића? Божо је до 1917. био у Швајцарској и од тада је писао за Француску и већ извесно ништа о њему чула. За Душана сам чула да је у Француској. Будуће захвала ако ми ко од њих дође и он ће се обрадовати, кад чује да их траже. Молим одговор на адресу: Mrs. Petro V. Ugnjevitch, 701 Est Park Ave. Anacosta, Montala, U. S. A.

NACIONALNA

ЦРНА ГОРА ПРЕД КОНФЕРЕНЦИЈОМ МИРА

Меморандум који је 5. марта по и. делегација Краљевине Црне Горе поднјела
Врховном Савјету Великих Сила на Конференцији Мира у Паризу.

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Наставак из 66. броја.)

3. Питање о заступању Црне Горе на Конференцији Мира.

Врховни Савјет Савезника дошло је ово рјешење у ствари заступања Црне Горе на Конференцији Мира:

Црну Гору ће заступати један представник; што се пак тиче тога како ће тај представник бити одређен, то ће питање бити рјешено тек кад буде расвијетљена политичка ситуација те земље.

Што онако као што је, услед србијанских интрига, држање Великих Сила према Црној Гори било изузетно и неправедно у току самог рата, тако се и на самој Конференцији Мира према Црној Гори учинило изузетак. Одређен јој је само један представник, а свијем другим државама, које узеше активног учешћа у рату, без обзира на војну снагу којом су располагале, додијелена су по два представника. На тај начин, Црна Гора је уврштена међу оне државе које нијесу ништа друго учиниле по прекинута дипломатске односе са Немачком. Могуће је да је то учињено стога, што је Црна Гора спремна била да се одрекне своје територије, без да је предходно себе осигурала каквим уговорима.

Услед те одлуке Врховног Савјета, у питању заступања Црне Горе на Конференцији Мира, хаос, у који је Црна Гора бацена, не својом кривицом, постао је још већи. У самој ствари, пак, питање о заступању Црне Горе, је просто и јасно.

Члан 7. Устава каже: *Краљ заступа земљу у свима односима са другим државама.*

Краљ Никола није престао бити Краљ Црне Горе. Признају га све Велике Силе. Ми смо већ показали да се у Црној Гори није ништа десило по чему би се могло закључити да је Краљ Никола престао бити владар црногорски.

Дакле, само он и његова влада имају то право. Они би га имали и у том случају, кад би били у Црној Гори, у непосредној вези са народом и Народном Скупштином.

Данашња влада, додуше, није произишла из Народне Скупштине, јер то не би било ни могуће, пошто број народних посланика, који се јануара 1916. бјеху спасли у иностранство, није био довољан за потребни кворум. Али то ипак не смета ни у чему да данашња Влада законита. И Краљ Белгије, Алберт, владао је тако, за три године, без парламента.

По, ево још један доказ: претпоставимо да су се краљ и влада вратили у Црну Гору, и да је Скупштина распуштена, те да су се избори имали извршити баш у оном часу кад је требало одредити представника Црне Горе за Конференцију Мира. Она влада, која је распустила Скупштину и наредила нове изборе, још не узива повјерење Скупштине, из тог простог разлога што та Скупштина још не постоји. Пита се сад: биће ли у том случају краљ и његова влада, без повјерења Скупштине, могли одредити представника? Свакако, да би могли. Ствар стоји тако исто са данашњом Владом. Она Влада још нема повјерење Скупштине, али то није доказ да га неће ни добити. Устав Црне Горе у том погледу јасно казује, у члану 75.

«У случају ако је сигурност земље у опасности, а Народна Скупштина не може бити сазвана, Краљ има право да, на приједлог Министарског Савјета, предузме све потребне мјере за очување сигурности земље, и овако издаје наредбе имаће снагу закона. Чим се саставе Народна Скупштина, те наредбе наредбе биће јој поднесене...»

У осталом, у тому факту, што данашња Влада још нема повјерење Скупштине, нема кривичне владине. Влада је у своје вријеме небала реституирају земље и повратак у Црну Гору. Рећи смо да су Велике Силе одложиле тај час. Каљена достојни догађаји, који се одиграше у земљи, и пред унутрашњости, јесу резултат тога. Велике Силе су у стању, само ако хитно, за неколико дана отклонити тај неред и ратифицирати унутрашњу ситуацију, тијем, што ће испуњити обећања која су задале Црној Гори, т. ј. што ће реституирати земљу.

Поменути поступком, право Црне Горе, да буде заступљена на Конференцији Мира, је, тако рећи, уништено. Ево су већ два мјесеца откако је Конференција почела свој рад, а црногорска делегација још није позвана; међутим у њој учествују заступници чак и оних народа који су само прекинули дипломатске везе са Немачком.

Кр. Влада моли Конференцију Мира да у овом питању дадне доказа о правичности према Црној Гори и њеном народу, који је

имао издржати толико горких некушења, т. ј. моли да јој Конференција призна право на два представника и да их одмах позове да узму удјела у Конференцији како би могли бранити права и интересе Црне Горе.

4. Неоправдан захтјев србијанске делегације на Конференцији Мира.

Пошто је осуђено насиље које је званична Србија починела, њена делегација на Конференцији Мира усудила се је поставити захтјев: да народ у Црној Гори плебисцитом изрази своју вољу. Кад би се примио тај приједлог србијанске делегације, то би значило не само одобрити цео низ злочина које је званична Србија починила према Црној Гори, него би то значило учинити још једно, онакво исто одвратно злочинство.

Плебисцит се може вршити само у земљама које нијесу још ни аутономне, а не у Црној Гори која је суверена држава.

Устав Црне Горе тачно предвиђа: од кога, кад и на који начин црногорски народ има право да буде консултиран т. ј. да буде позван на изборе.

Црна Гора је независна држава, исто као и Србија, Белгија, Грчка и т. д. Зар би Србија пристаала на то да јој Конференција Мира наметне плебисцит којим би народ у Србији изрази своју вољу, да ли жели монархију или републику? Свакако да службена Србија не би на то пристаала, јер то не допушта суверенитет земље. Зар није та уста Србија, од Аустроугарске јој добијена ратну доцниту подига само зато, што није могла допустити да аустроугарски чиновници на њеном земљишту спроводе истрагу због убиства архидуке-наследника?

Мада то Влада Србије никад не би допустила, кад је у питању њена земља, она ипак свим средствима иде за тим да то право слободног самоопредељења узме од осам милиона Југословена. Влада Краљевине Црне Горе мисли да није потребно обраћати пажњу Великих Сила — јер оне су то свакако и саме већ сазнале — на незадовољство које је остварило земљама југословенским, баш због те амбициозности Србије, која хоће да им наметне свој суверенитет и своју династију, као и због тога, што им Србија не да да слободно донесе одлуку о томе какву желе имати форму владавине.

Одавати се приједлогу србијанском о плебисциту у Црној Гори, значило би исто што и уништити њен суверенитет.

Према томе, Влада Црне Горе је увјерена да Конференција Мира неће поклонити њеном том приједлогу србијанском, по да ће с презрењем прећи преко њега.

Париз, 5. марта 1919.

Јован С. Пламенац.

Председник Министарског Савјета,
Министар Спољних Послова,
Заступник Министра Унутрашњих Послова

II.

УЧЕШЋЕ ЦРНЕ ГОРЕ У СВЈЕТСКОМ РАТУ

1. Како је и зашто је Црна Гора ушла у рат.

Прије овога рата, исто као и у часу кад је рат оглашен 1914., Црна Гора није била никаквим уговором везана ни за Србију, ни за коју другу државу. Била је слободна да је могла у овом судбоносном рату остати неутрална; што није био случај са Србијом и с Белгијом, јер оне су биле нападнуте. На не само то, но аустроугарски посланик на Петину, г. Ото, бјеше у јулу 1914. понудио Црној Гори, у нападу ако остане неутрална, разне економске, финансијске и територијалне напаве, на првом пак мјесту, Скадар. О тим понудама аустроугарским бише обавијештени представници Француске, Велике Британије и Русије на Петину. Од првога часа Црна Гора се ставила на страну Антанте. Међу свијем државама великог Савеза, једино Црна Гора није, ни Србији ни Великим Силама, постављала никакве услове за своје ступање у рат. Црна Гора је, међутим, у том часу могла себи осигурати своју будућност, под најбољим условима, само да се је предходно позвала са Савезницима. Савезници су врло добро знали колико вриједи напредне услуге које би Црна Гора била у стању учинити Савезу; оне неоцењиве услуге, којима ће се користити србијанска војска нарочито коцем 1914., затим приликом свога несрећног по-

влачења 1915.

Да видимо, како се Црна Гора држала у току овог рата.

Вратићемо се на почетак, т. ј. на познати ултиматум Аустроугарске Србији.

Чим је Н. Пашић, предједник Владе, обавијештен био о ултиматуму, он га је одмах саопштио црногорској Влади. То бјеше јула 1914.

Три сата послје тога, г. Пашићу је стигао овај одговор црногорске Владе:

Тешко је одговорити, какав одговор да се да Аустроугарској. Наше је мишљење да у свему ваља послушати сајете Русије. У сваком случају, Црна Гора ће, данас као и вагда, дијелити са Србијом и добро и зло. Ваша судбина и наша је.

Постога дана, г. Пашић је телеграфски уштао црногорску Владу:

Може ли Србија, у случају сукоба са Аустроугарском, рачунати на братску и неограничену помоћ Црне Горе?

Истог дана, г. Пашићу је на то питање стигао одговор:

Србија може рачунати на братску и неограничену помоћ Црне Горе, како у овом, по српски народ критичном часу, тако и у сваком другом.

Сјутра дан, Престолонаследник Србије Александар, захваљујући свом дједи, Краљу Николи, на његову држању и на безусловној помоћи коју су, он и Црна Гора, понудили Србији.

У телеграму, којим је Престолонаследнику одговорно, Краљ Никола поручује, између осталог:

Моји Црногорци су већ на граници, спремни кинути на бранику наше заједничке и свете ствари.

Очевидна је ствар да се Црна Гора придружила Србији од самога 24. јула 1914. т. ј. још прије по је могла знати, да ли ће Русија, Француска и Велика Британија ући у рат. Непоштан је чињеница да је Црна Гора, дјелујући овако из чисте љубави према Србији, пошла путем веома опасним свој онстак. Црна Гора је званично објавила рат Аустроугарској 8. августа 1914. а послје неколико дана Немачкој. Тако исто је и идуће године, 15. октобра 1915., црногорска Влада преко србијанског посланика у Софији, објавила рат Бугарској, и овим ријечма тај свој поступак образложила:

Црногорска Влада овај подли напад Бугарске на Србију сматра исто као да је ушерен и на Црну Гору.

Стављени тако на расположење све што су народ и земља били у стању дати за заједничку ствар, црногорска Влада не само што је пропустила осигурати будућност земље, него се није снабдјела ни најпречим потребима за рат, нији је од Савезника тражила неопходно јој потребну помоћ за исхрану и за ратни материјал. То је ваљда и био један од узрока због кога је Црна Гора била напуштена сама себи за вријеме ратовања у 1914. и 1915.

За то вријеме, Србији су остављене слободне руке да плете интриге које још ни данас нијесу престале, а којима је био циљ да збрише Црну Гору са мапе Балкана. Зар да овако несавесан акт самопожртвовности доведе Црну Гору, ако не до њене пропасти, а оно до овог тешког стања у коме се данас налази! Да је Црна Гора имала мање повјерења у онога, ради кога је ушла у рат, и да је своје право обезбиједила уговорима, свакако да њено стање не би било овакво, какво је.

2. Што је Црна Гора у овом рату учинила за општу ствар Савезника.

Црна Гора је мобилизовала све своје људе од осамнаесте до шездесет треће године, што чини 47.000 војника, од којих 43.000 борана. (Сагласно старим обичајима, Мислима није су обавезани вршити војну службу.) Да би се спровело јединство команде, црногорска Влада је исказала од владе Краља Петра да јој одреди извјестан број официра који би сачињавали главну команду црногорске војске. На тај начин су црногорску Врховну Команду сачињавали искључиво србијански официри. На челу им је био, и то, тачно од августа 1914. до јуна 1915., србијански генерал Божа Јанковић, као шеф генералног штаба. Послје га је замијенио србијански генералиташки пуковник Петар Пешин, данас генерал у србијанској војсци.

Црногорска је војска чинила, дакле, саставан дио србијанске војске, т. ј. њено лјево крило. Кретање црногорске војске вршено је свагда према инструкцијама србијанског генералног штаба, који је своја на-

ОГЛАСИ
У Врховном Савјету Савезника
у Паризу, 5. марта 1919.

ређења издавао србијанским официјерима који сачињаваху црногорску Врховну Команду. Под тим околностима црногорска је војска учествовала у свима операцијама србијанске војске, од августа 1914. до септембра 1915.

Офанзиву на Сарајево предузео је 1914. одред који, већим дијелом, сачињаваху чете црногорске. Осим тога, сви успјеси србијанске војске у том времену, подједнако припадају и црногорској војсци. *Без судјеловања црногорске војске, отпор Србије био би немогућ.* Србија би, без црногорске војске, још 1914. била заузета од аустроугарске војске. Ево доказ.

Зна се да је аустроугарска војска, под командом генерала Поћорек, у јесен 1914. предузела ону велику офанзиву противу Србије. Биоград и велики дио Србије бише тад заузети. Србијанци морадоше устукнути пред бројно надмоћнијим непријатељем. У истом времену црногорска војска борила се не само на својим границама, него и у Босни, на италијанској и на земљишту Србије. Црногорска је војска стојала пред најмање два непријатељска војна корпуса. Зна се да се повлачење Србијанаца убрзо претворило у побједну контра-офанзиву и, затим, у потпуни пораз аустроугарске војске. А сад да поближе испитамо узроке тог напедног обрта.

Треба, прије свега, имати на уму ово: за своје успјехе у почетку т. ј. за заузеће Биограда и великог дијела Србије, аустроугарска војска има да захвали само својој бројној надмоћности. У исто то вријеме Руси се побједоносно појавише на Карпатима, те је због тога аустроугарска команда од оних својих корпуса, који војеваху у Србији, одвела два корпуса и упутила их на Карпате. Услед тога је на србијанском војништу војна снага била бројно изједначена: тако је српска побједа била омогућена. Рекли смо већ, да су против Црногораца стојала најмање два аустриска корпуса. Јасна је дакле ствар: да Црна Гора, као савезник Србије, није учествовала у рату, не би 1914. у опште ни било србијанске побједе над аустроугарском војском. Да Црна Гора није учествовала у рату, Аустрија не би морала из Србије шиљати два своја корпуса на Карпате, и због тога изгубити битку у Србији, јер би јој била на расположењу, да на Карпате пошље, сва она војска што бјеше према Црној Гори и њеној војсци (најмање два корпуса).

Доказ, да су занета бар два корпуса била противу Црногораца, ми смо узели из једног службеног акта србијанског. Априла 1915., у својој дневној наредби, упућеној црногорским командантима, србијански генерал Војко Јанковић говори о непријатељској војсци, о позицијама јој и бројном стању; он вели, да цјелокупан број непријатеља према Црној Гори износи 63.000 војника. У истој наредби, генерал вели да му је тако саопштено од стране србијанског генералног штаба. Не треба, међутим, никако губити из вида да је у то вријеме на србијанско-црногорском фронту владало затишје, и да се аустроугарска војска у Галицији налазила у веома тешком стању. И према томе, лако је оцијенити колики је био број аустроугарских војника који се у почетку рата, у јесен 1914. налажаху на нашем фронту, а тако исто и у вријеме офанзиве.

Међутим, нарочито у јесен и концем 1915. Црна Гора је играла значајну улогу. Зна се да су, почетком октобра те године, Србији напали на главном фронту Аустро-Нијемци, под Макензеновом командом, а с леђа Бугари. Тад је ситуација била најкритичнија. Ево како те часове описује ратни дописник Ферри Писани који је пратио србијанску војску (Ferri Pisani, *Le drame Serbe* Paris 1916. page 104.):

Међу свијема Балканцима, једино су се Црногорци одазвали повлику своје браће из Србије...

Стање изгледаше очајно. И најерчачији би се поколебали. Само Црногорци кликнуше: «Ево нас!»

Црногорци су, с правом, могли рећи: «Ми смо без ишта. Аустриске лађе нам блокирају обалу. Немамо ни хљеба, ни фишека, ни одијела. Припућени смо да војнике одијевамо у старо одијело ватрогасаца, што нам их је даровала Француска. Нема нас до неколико хиљада. Што вам можемо ми помоћи?» Умјесто да су тако говорили, Црногорци су потекли у помоћ. Иторија ће имати о томе да води рачуна.

Као што смо видјели, Србија је, због наивности балканских народа, остала потпуно усамљена.

Међутим Аустро-нијемци јој припремаху пропаст страховитију но ону од 1915. Макензенов план бјеше да од сваке стране одијече србијанску војску на да ју зароби. Бугари су имали пробити источни фронт у Македонији, код Велеса и Скопља, и продријети до Призрена; Аустријанци су имали пробити фронт на западу, т. ј. фронт црногорски.

Бугари су свој задатак извршили: пробити су србијански фронт, узели Велес, Скопље и Тетово, и тијем пресекали одступању

србијанској војсци преко Македоније. Још је само требало да су и Аустријанци постигну такав успјех на фронту црногорском; на би Макензенов план био потпуно усешо. Да је црногорски фронт био пробити, цјелокупна србијанска војска била би — роб и гроб.

У том циљу предузео је непријатељ офанзиву на цјелокупном црногорском фронту. За скоро три мјесеца су Црногорци имали крваве борбе са Аустријанцима, и одржали свој фронт да не буде пробити. Службени извјештаји говоре о том рјечитије но свако друго тумачење, а те извјештаје су писали србијански официјери у Врховној Команди. (Те извјештаје, мада нијесу потпуни, саопштавамо у додатку првом, који слиједи овом меморандуму.

На тај начин обезбијеђена је србијанској војсци одступање преко Црне Горе. Следећи телеграм показује од каквог је огромног значаја била ова црногорска акција за спас србијанске војске. Тај телеграм је, новембра 1915., генералисим србијанске војске, војвода Путник, преко србијанског генерала Пешћа, упутио црногорском генералу Јанку Вукотићу, и он гласи овако: «Устичјете ли да зауставите непријатељско продирање, Црна Гора је одужила дуг Српској».

То дјело црногорска војска је и извела; то је дјело још величанственије кад се узму у обзир изванредно тешке околности у којима се налазио народ и војска Црне Горе, без муниције, без хране, без одијела.

Ваља имати на уму, да се наша малена војска борила на фронту од 300 километара, од којих 90 на србијанском земљишту.

Црна је Гора имала губитака у овом рату: 11.000 мртвих (погинулих у борбеној линији и умрлих у заточену) и 8.500 рањеника.

Кад се сви ти догађаји узму у праведну оцјену, излази то, да већи дио србијанске војске има једино црногорској војсци захвалити свој спас и свој опстанак послје катастрофе од 1915.

3. Што су Савезници учинили за Црну Гору године 1914. и 1915.

Током 1914. и 1915. године, црногорска војска бјеше лишена свега што је потребно војсци којој предстоји дуга борба. Црногорски војник није имао ни одјела, ни обуће, ни хране. У самом народу стање је било такво исто. Црна Гора је, у ствари, сиромашна земља која се својим производима не може хранити дуже од шест мјесеца, све пак остало мора увозити са стране. За вријеме рата Црна Гора је имала да се брине и за исхрану 40.000 избјеглица из Босне и Херцеговине. Тај број чини десетину становништва Црне Горе. Теже је било Црној Гори то питање, по Француској или Италији питање о исхрани четири милиона душа. *Од августа 1914. до јануара 1915. Црна Гора је примила од Савезника 9000 тона разноврсних материјала за војску и народ: брашна, кукуруза, ориза, есенце, одијела, обуће и т. д.* Међутим, за толики размак времена, требало је 15.000 тона само брашна војсци за хљеб.

За све вријеме рата, црногорски војници нијесу добијали потпуно војничко одијело. Само су рекрути добили одијело које је послано из Париза, из ватрогасних магацина. Али ни то одијело није било потпуно, јер неко примаше само капут, неко само панталоне, а неко само кошуљу. Раздијелено је 9000 огртача на 47.000 војника, т. ј. на петорицу или шесторицу по огртач, да се њим огрћу по реду.

Све скупа, цијела помоћ Савезника Црној Гори, за све вријеме од августа 1914. до јануара 1916., бјеху 9000 тона намирница.

Истна је да су, осим тога, Савезници давали финансијску помоћ која се састојала у том што, је сваки војник добијао по један франак и 50 сантима дневно. Та је помоћ издавала Србија а Србија ју је исплаћивала у динарима, чија се је вриједност дизала и падала између 120 и 140 динара за 100 француских франака. Влада Србије није никад хтјела изјаснити се откуд и од кога долази та субвенција. Изгледа да је она, још у самом почетку овог рата, унапријед примила крупну своту новца за рачун обадвије државе, без да је претходно о том обавијестила црногорску владу. Влада Србије никад није тачно одредила дио тога дуга који има припасти нашој држави. Напоменути је и том, да три потоња полумјесечна оброка нијесу уопште ни исплаћена.

Разумљиво је да је под оваквим околностима материјално стање Црногорске војске било веома тешко. Тостање је постало немогуће у новембру и децембру 1915. кад је на Црну Гору пало још око 130.000 србијанских војника и избјеглица.

Све је реквирирано за њих, све до потоњег залогата хљеба. Показаћемо, према службеним извјештајима једног одреда наше војске (в. додатак други), какво је тада било стање наших војника.

Међутим, настајаше муниције, исто као и одијела и хране.

У свему, Црна Гора је, у почетку рата, имала 47.000 војника бораца и небораца, подијељених у пет дивизија, 60 топова свих калибара, од којих само 10 модерних, и 42 митраљеза система Максим.

Цјенадија бјеше наоружана са 32.000 пушака репетирки (Московки), којима се служио руска војска, 8.000 Маузерки, заплићених у Балванском рату, и 9.000 старих пушака са једним метком и црним барутом. — Све то оружје било је већ употребљавано и било је веома оштећено у два претходна балканска рата.

Наоружање црногорске војске није се, тако рећи, ни у чему измјенило у току цијелога овог рата; једина принова састојаше се у неколико батерија старог система (Дебајкови топови), које је Србија послала, и 36 митраљеза, куљених у Француској. Интересно је напоменути да би црногорска војска, саразмјерио према осталим војскама у овом рату, требала имати 186 топова, (осим тешке артиљерије) и око 350 митраљеза.

Дужина црногорског фронта била је око 325 километара.

Оружање није никад било задовољавајуће; у часу, пак, кад је Аустрија започела напад на Ловћен, наше оружјање је, пред огромношћу њених средстава, постало безначајно! 8. јануара 1916., на дап кад је извршен јуриш на Ловћен, ту позицију је, у ствари, бранио 21 топ, од којих само 4 бјяху модерни. За те топове није било више но 1562 ирашнела, таман доста за паљбу од неколико минута. Ово су наводи из службених извјештаја којима не могу противрјечити србијански официјери, чланови наше Врховне Команде. Аустријанци пак... они удараху на Ловћен са 400 модерних топова. Да наведемо, тек узгред, рјечни г. Клемансоа, објављене јануара 1916. у његову листу *l'Homme Enchaîné*, у чланку под насловом «Јединство акције»:

Ловћен, наоружан предисторијском артиљеријом, мирно је чекао да ко дође и да га узме.

У осталом, ли Французи, који смо тако пури милосрђа према Србијанцима, што смо упутили за Црногорце?...

4. Зашто су и на који су начин Савезници напустили Црну Гору у то вријеме.

Црногорска влада је непрекидно тражила од Савезника помоћи у животним намирницама и у ратном материјалу. Нарешћемо неколико примјера:

Септембра 1914. бјеше француска Влада послала на Ловћен један артиљериски одред са двије батерије, да бомбардују которска утврђења. Ти топови бјеху старог система (још од 1872. године) и њихово дјејство оста безуспјешно; послје два мјесеца, тај одред се повратио у Француску.

Црногорска Влада је почетком 1915., преко свога делегата, поново настојала код француске Владе да Ловћен буде наоружан. Октобра 1915., када су Србији напале Аустрија и Бугарска, Савезници се обратили Црној Гори с питањем: «како ће се Црна Гора држати?» на што је Влада одговорила: «Борићемо се до потоњег, али вас молимо да нам пошаљете намирница, одјела за војску и оружја, и да нам пошаљете једну дивизију у помоћ».

Црногорски делегат у Италији навјестило је тада Владу да ће Савезници слати хране Црној Гори. Краљ је одмах упутио народу и војсци прокламацију и саопштио им добру вијест и обећање Савезника. Тој прокламацији је, у исту мах, био циљ да појача дух војсци и у народу. Али чим се опазило, да се ни једно од тих обећања не испуњава, дух је још већма малаксао. И сам углед Краљев почео је да слаби. (Прокламацију краљеву саопштавамо у додатку трећем).

Крај свих својих обећања црногорском делегату, Савезници нијесу ништа учинили да помогну Црној Гори. Господин Хари Ламб, председник енглеског друштва British Admiatic Mission, који је био дошао у Црну Гору рад исхране србијанске војске, изјавио је новембра 1915. да му је немогуће давати исхрану црногорској војсци, јер нема никаква наређења за то.

Наставиће се у идћем броју